

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Ludvíka Davida (soudce zpravodaj), soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatelek **1) J. N.** a **2) Z. V.**, obou právně zastoupených MUDr. Mgr. Danielem Mališem, LL. M., advokátem se sídlem Na Rybníčku 1329/5, Praha 2, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013-529, ve výrocích I. a II., a rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. prosince 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412, ve výrocích I. a II. (nesprávně označen jako I.), za účasti 1) Nejvyššího soudu a 2) Vrchního soudu v Olomouci jako účastníků řízení a 1) Olomouckého kraje a 2) Nemocnice Olomouckého kraje, a. s., obou právně zastoupených JUDr. Petrem Ritterem, advokátem se sídlem AK Ritter-Šťastný, Riegrova 12, Olomouc, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výroky I. a II. rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013-529 a výroky I. a II. (nesprávně označen jako I.) rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. prosince 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412 bylo porušeno základní právo obou stěžovatelek na spravedlivý proces, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i základní právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, garantované čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013-529 ve výrocích I. a II. a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. prosince 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412 ve výrocích I. a II. (nesprávně označen jako I.) se proto ruší.

Odůvodnění:

I.

Průběh řízení před obecnými soudy

1. Ústavnímu soudu byl dne 25. srpna 2014 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), doplněný podáními ze dne 3. října 2014 a ze dne 5. března 2015 (změna petitu ústavní stížnosti), prostřednictvím něhož se stěžovatelky domáhají zrušení shora uvedených rozhodnutí obecných soudů.

2. Z obsahu ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí zjistil Ústavní soud následující skutečnosti.

3. Krajský soud v Ostravě rozsudkem ze dne 21. března 2012 č. j. 23 C 240/2008-307 uložil výrokem I. žalovaným - Olomouckému kraji [vedlejší účastník 1]) a Nemocnici Olomouckého kraje, a. s. [vedlejší účastník 2)] - zaplatit prvé žalobkyni, nyní stěžovatelce 1), částku 1 700 000 Kč a druhé žalobkyni, nyní stěžovatelce 2), částku 1 000 000 Kč jako náhradu nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 tehdy účinného zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „obč. zák.“), s tím, že povinnost plnění jednoho žalovaného zaniká v rozsahu plnění druhého žalovaného; výrokem II. žalobu, aby byli žalovaní povinni zaplatit prvé žalobkyni částku 4 300 000 Kč a druhé žalobkyni částku 2 000 000 Kč, zamítl. Výroky III. a IV. rozhodl o náhradě nákladů řízení.

4. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že bylo zasaženo do práva na soukromí obou žalobkyň smrtí syna prvé žalobkyně a bratra druhé žalobkyně, způsobenou v souvislosti s postupem lékařů Nemocnice Prostějov, p. o., non lege artis. Soud dovedl pasivní věcnou legitimaci žalovaných, protože Nemocnice Prostějov, p. o., byla na základě usnesení zřizovatele ze dne 22. června 2007 zrušena ke dni 30. června 2007 a podnik byl následně vložen do základního jmění druhého žalovaného smlouvou o vkladu podniku ze dne 18. dubna 2008. Poté druhý žalovaný uzavřel se Středomoravskou nemocnicí, a. s., smlouvu o nájmu. První žalovaný tedy byl právním nástupcem jím zrušené Nemocnice Prostějov, p. o., za situace, kdy nebyla přerušena činnost nemocnice; je tedy v řízení pasivně věcně legitimován. Druhý žalovaný jako pronajímatel ze zákona ručí za závazky prvního žalovaného a je tedy rovněž pasivně věcně legitimován. Při rozhodování o odpovídající satisfakci soud prvního stupně dospěl k závěru, že ze strany lékařů došlo nejen k postupu non lege artis, ale k opakovanému hrubému pochybení, a proto za přiměřené považoval přisouzení náhrady nemajetkové újmy v penězích pro žalobkyně tak, jak uvedl ve výroku.

5. K odvolání všech účastníků Vrchní soud v Olomouci rozsudkem ze dne 14. listopadu 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412 výrokem I. rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé, v části vyhovujícího výroku I., kterou byli první a druhý žalovaný zavázáni zaplatit prvé žalobkyni částku 1 000 000 Kč a druhé žalobkyni částku 600 000 Kč (částky tedy podstatně snížil) a v zamítavém výroku II. potvrdil, výrokem II. (chybně označeném jako výrok I.) v další části výroku I. rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu na zaplacení dalších částek, a to prvé žalobkyni 700 000 Kč a druhé žalobkyni 400 000 Kč, zamítl. Výroky III., IV. a V. (nesprávně označenými jako výroky II., III. a IV.) rozhodl o náhradě nákladů dosavadního řízení.

6. Po doplnění dokazování se odvolací soud ztotožnil se závěry soudu prvního stupně o pasivní legitimaci obou žalovaných s tím, že byly splněny zákonné předpoklady pro vznik odpovědnosti z protiprávního zásahu do osobnostních práv žalobkyň, jakož i pro přiznání náhrady nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 obč. zák. Konstatoval, že vztahy v rodině se vyznačovaly neobyčejně silnými citovými vazbami mezi matkou a oběma sourozenci i mezi sourozenci navzájem a ztráta syna a bratra je pro obě žalobkyně stále těžká a nenahraditelná. Vzal v úvahu okolnosti, za kterých došlo ke smrti syna a bratra žalobkyň, i skutečnost, že ho postihla ve věku 15 let, tedy na prahu dospívání. Uvedl, že jde o případ mimořádně závažný, a proto výši náhrady nemajetkové újmy v penězích je třeba stanovit násobky

limitů uvedených v § 444 odst. 3 obč. zák. Institut náhrady nemajetkové újmy plní funkci satisfakční, ale také preventivně-sankční, přičemž její výše nesmí být pro odpovědný subjekt likvidační a musí odpovídat zásadám přiměřenosti a proporcionality. Jednotlivé kauzy tak nelze poměřovat paušálně, neboť v každé posuzované věci dochází k následkům protiprávních zásahů zcela individuálně. Přesto však již bohatá judikatorní činnost soudů vytvořila rámcový podklad, na kterém je možné se orientačně pohybovat. Ve vztahu k zásahům do soukromého a rodinného života způsobeným smrtí dítěte náhrady oscilují v částkách okolo jednoho milionu korun a tato částka se jeví přiměřenou pro prvou žalobkyni. Pro druhou žalobkyni pak je přiměřená částka 600 000 Kč, která odpovídá, stejně jako ve vztahu k první žalobkyni, zhruba čtyřnásobku limitních náhrad uvedených v ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák.

7. Proti potvrzujícímu výroku I. a proti měnícímu výroku II. rozsudku odvolacího soudu podaly žalobkyně obsáhlé dovolání. Jeho přípustnost ve vztahu k potvrzujícímu výroku vyvozovaly z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), protože se domnívaly, že uvedený výrok spočívá na řešení právních otázek v rozporu s judikaturou odvolacího soudu, resp. právních otázek dosud neřešených, přípustnost ve vztahu k výroku měnícímu pak z ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., a proti oběma výrokům je podaly z důvodu uvedeného v ustanovení § 241a odst. 1 písm. b) o. s. ř., neboť se domnívaly, že oba výroky spočívají na nesprávném právním posouzení věci. Za nevyřešenou právní otázku považovaly, zda soud při určování výše náhrady nemajetkové újmy v penězích má přihlídnout k náhradám, jež byly přiznány za nemajetkovou újmu v jiných případech, a rovněž otázku zda, resp. od jakého okamžiku, má poškozený právo na úrok z prodlení s placením náhrady nemajetkové újmy, kterou odvolací soud vyřešil konstatováním, že výši náhrady určuje soud, takže původce zásahu nemůže být s jejím placením v prodlení. Podle jejich názoru však vznik práva na náhradu nemajetkové újmy není spojen s rozhodnutím, ale se způsobením újmy. Dále pak odvolacímu soudu vyčítaly nesprávnou aplikaci kritérií pro určení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích s tím, že při jejím určení (v případě potvrzení i změny rozsudku soudu prvního stupně) nepřihlédl k preventivně-sankční funkci a náhrady by měly být podstatně vyšší. Zejména pak kritizovaly měnící výrok odvolacího soudu, který v aplikaci kritérií pro určení výše náhrady soudem prvního stupně neshledal jakékoli pochybení, dokonce sám zjistil, že újma žalobkyň byla ještě závažnější, a přesto jim přiznal částku o 40 % nižší. Poukazovaly také na rozhodnutí soudů v obdobných případech, kdy byly přiznány podstatně vyšší částky náhrad. Odvolací soud také podle jejich názoru nesprávně aplikoval zásadu, že náhrada nesmí být pro žalované likvidační, když oba žalovaní by byli schopni bez obtíží zaplatit celou žalovanou částku. Dovolatelky proto navrhly, aby rozsudek odvolacího soudu byl v napadených částech zrušen, a aby věc byla v tomto rozsahu vrácena k dalšímu řízení Vrchnímu soudu v Olomouci.

8. Rovněž oba vedlejší účastníci podali dovolání proti potvrzujícímu výroku I. a výslovně i proti souvisejícím výrokům III., IV. a V. o nákladech řízení. Dovolání podali z důvodu podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., neboť měli za to, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Odvolací soud, stejně jako soud prvního stupně, nesprávně posoudil otázku jejich pasivní věcné legitimace. Podle jejich názoru povinnost podle § 13 obč. zák. je výlučně osobní povinností povinného subjektu a je nerozhodné, zda povinnou je osoba fyzická nebo právnická. Dále se domnívali, že tři či čtyřnásobek částek stanovených v ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák., který odvolací soud pokládal za přiměřenou výši zadostiučinění, je příliš vysoký.

9. Dovolání stěžovatelek proti výroku II. druhoinstančního rozsudku (nesprávně označenému jako výrok I.) Nejvyšší soud zamítl. Dovolání stěžovatelek proti výroku I. druhoinstančního rozsudku v rozsahu potvrzujícím výrok II. prvoinstančního rozsudku Nejvyšší soud odmítl. Dovolání vedlejších účastníků proti výroku I. druhoinstančního rozsudku v rozsahu potvrzujícím výrok I. prvoinstančního rozsudku a proti souvisejícím nákladovým výrokům druhoinstančního rozsudku Nejvyšší soud odmítl. Žádnému z účastníků pak nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení.

10. Nejvyšší soud v odůvodnění rozsudku uvedl, že podle ustálené soudní praxe lze přiznat postižené fyzické osobě podle ustanovení § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. peněžité zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do osobnostního práva na soukromí a rodinný život v důsledku usmrcení osoby blízké. Ustanovení § 13 obč. zák. ovšem nevymezuje případnou hranici (ať minimální nebo maximální) pro určení jeho výše. Pouze hovoří o tom, že zadostiučinění musí být přiměřené. Určení výše nároku na prisouzení náhrady nemajetkové újmy v penězích lze v zásadě proto zjišťovat značně obtížně. Vesměs se tudíž uplatní postup podle ustanovení § 136 o. s. ř., kdy soud tuto výši určí podle své úvahy. I ta však podléhá hodnocení. Soud je zde povinen vycházet z úplně zjištěného skutkového stavu a opírat se o zcela konkrétní a přezkoumatelná hlediska. Základem posouzení podle zmíněného ustanovení je proto zjištění takových skutečností, které soudu umožní založit úvahu na určitém kvantitativním posouzení základních souvislostí posuzovaného případu.

11. Podle dovolacího soudu odvolací soud dostatečně zjistil rozhodné skutečnosti ohledně závažnosti vzniklé nemajetkové újmy a konkrétních okolností, za kterých došlo k neoprávněnému zásahu do osobnosti žalobkyň. Za této situace postupoval správně, pokud určil výši náhrady nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. podle své volné úvahy ve smyslu ustanovení § 136 o. s. ř., a v odůvodnění vyložil, jaké okolnosti případu považoval za mimořádné do té míry, že odůvodňují úvahu o výši náhrady nemajetkové újmy v penězích (dále též „relutární náhrada“).

12. Ta část dovolání, v níž stěžovatelky tvrdily, že jim byly přiznány příliš nízké částky peněžní satisfakce za utrpenou nemajetkovou újmu, není podle názoru dovolacího soudu podložena akcentem případné právní otázky, která by zakládala přípustnost dovolání ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Za takovou otázku nelze pokládat poukaz na rozhodnutí v obdobných případech v odůvodnění rozsudku odvolacího soudu, ani otázku možnosti přiznání úroku z prodlení, když soudní praxe vychází z názoru, že možnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění nepřichází v úvahu, neboť právo na tento druh zadostiučinění není ryzí majetkovou pohledávkou ze závazkového právního vztahu. Proto Nejvyšší soud dovolání v této části jako nepřipustné odmítl.

II.

Skutkové okolnosti případu

13. Z obsahu vyžádaného soudního spisu zjistil Ústavní soud následující skutkové okolnosti.

14. Stěžovatelky v řízení před obecnými soudy uplatnily právo na náhradu nemajetkové újmy, která jim byla způsobena tragickou smrtí jejich jediného syna a

bratra J. V., nar. 1990. J. V. se 23. listopadu 2005 podrobil ve zdravotnickém zařízení provozovaném příspěvkovou organizací prvního vedlejšího účastníka - Nemocnice Prostějov, p. o. (dále jen „prostějovská nemocnice“), - předem plánované a z pohledu stavu lékařské vědy rutinní laparoskopické operaci levostranné varikokély, tj. rozšíření žil levého chámovodu, které nijak neohrožovalo jeho život ani zdraví. Lékaři prostějovské nemocnice se ovšem při operačním zákroku i následné péči dopustili několika zásadních selhání, v jejichž důsledku J. V. zemřel. Operující lékař MUDr. T. H. přípravu na zákrok flagrantně podcenil, a ani si neověřil, na které straně dutiny břišní J. V. má zákrok provést. V důsledku toho nesprávně nastavil optiku laparoskopického přístroje a zákrok provedl na opačné, tedy pravé straně. Varikokéla se přitom v 90 % případů nalézá na levé straně těla a neobvyklému zákroku na opačné straně by automaticky měla předcházet o to důkladnější příprava. Nadto MUDr. T. H. neoperoval (zdravou) pravostrannou spermatickou žílu, nýbrž žílu kyčelní s několikanásobným průtokem a tlakem krve. Tu následně uzavřel svorkou, která byla s ohledem na tlak krve v této žíle naprosto nedostatečná, takže z přerušené žíly sklouzla a došlo k masivnímu krvácení do dutiny břišní.

15. Včasné odhalení krvácení a reoperace či podvázání přerušené žíly by s velkou pravděpodobností život J. V. zachránilo. Závažných pochybení se však dopustili i lékaři MUDr. J. I., a zejména MUDr. P. Š., který měl J. V. poskytovat pooperační péči. Stav J. V. nesprávně vyhodnotili jako ortostatický kolaps, ačkoli tato diagnóza jeho stavu od samého počátku i dle zdravotních sester neodpovídala, a nezměnili ji, ani když jeho organismus na aplikovanou léčbu nereagoval. MUDr. P. Š. dokonce od J. V. odešel, ačkoli si byl dobře vědom, že jeho stav není stabilizován. V té době již přitom vzhledem k rozsahu krvácení o záchraně života J. V. rozhodovala každá minuta a vteřina. Masivní ztráta krve u J. V. zanedlouho vyvolala těžký hypovolemický šok (tj. šok z nedostatečného objemu krve), načež došlo k zástavě jeho srdce, syndromu difúzního krvácení a nevratnému poškození mozku. Ani následná reoperace přerušené žíly již nemohla jeho život zachránit. Následujícího dne, tedy 24. listopadu 2005, J. V. v prostějovské nemocnici zemřel.

16. Pochybení výše jmenovaných lékařů je neslučitelné s postupem lege artis, což bylo prokázáno i v trestním řízení a MUDr. T. H. a MUDr. P. Š. byli pravomocně odsouzeni za trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, odst. 2 (MUDr. T. H.) a § 224 odst. 1 (MUDr. P. Š.) trestního zákona.

III.

Námítky obsažené v ústavní stížnosti

17. Stěžovatelky v ústavní stížnosti namítají, že byla porušena jejich práva zaručená čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

18. Porušení těchto ústavně zaručených práv spatřují především v tom, jakým způsobem obecné soudy rozhodly o náhradě nemajetkové újmy v penězích za zaviněné úmrtí jejich syna a bratra v prostějovské nemocnici. Výši této náhrady má soud určit podle § 13 odst. 3 obč. zák. s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a okolnostem, za nichž k porušení práva došlo. Přitom musí dbát, aby tato výše umožnila naplnění funkcí

náhrady, tedy funkce satisfakční a rovněž i preventivně-sankční. Účelem satisfakční funkce je vyvážit či zmírnit újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby následkem protiprávního zásahu do jejích práv. Peněžitá náhrada má fyzické osobě umožnit opatřit si náhradní požitky, které její újmu zmírní. Náhrada přiznaná stěžovatelkám však tuto funkci splnit nemůže. Smrtí J. V. totiž bylo přetrženo velmi silné citové pouto, které se mezi ním a stěžovatelkami za 15 let společného harmonického života vytvořilo. Ohledně vztahu mezi J. V. a stěžovatelkami provedl soud prvního stupně i odvolací soud důkladné dokazování, jímž obecné soudy zjistily, že „úroveň rodinných vztahů se zemřelým před jeho smrtí byla na výrazně vyšší úrovni, než je tomu ve společnosti obvyklé, což bylo způsobeno semknutím rodiny po rozvodu manželství a odchodu manžela a otce z rodiny, příkladnou péčí stěžovatelky 1) o děti a nepochybně i kvalitou osobnosti všech členů rodiny". Náhrada přiznaná stěžovatelkám je jako satisfakce za zpřetrhání těchto vazeb zcela nedostatečná.

19. Podle názoru stěžovatelek je třeba obecným soudům vytknout též ignorování náhrad přiznaných v jiných věcech. První stěžovatelce tak byla k náhradě nemajetkové újmy způsobené usmrcením jejího jediného syna lékaři, do jejichž péče jej s důvěrou v jejich schopnosti svěřila, přiznána stejná částka jako matce dočasně zaměněného dítěte nebo tzv. celebritě za zveřejnění článku překrucujícího jí samotnou poskytnuté informace z jejího soukromého života v bulvárním tisku. Vědomí této paralely samozřejmě satisfakční působení této částky značně oslabuje. Účelem preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy je odradit původce neoprávněného zásahu od jeho opakování nebo další osoby od jeho následování a uložit mu sankci. Tuto funkci přitom může náhrada plnit, jen když je dostatečně vysoká, aby se původci další neoprávněné zasahování do osobnostních práv jiných nemohlo vyplatit. Dovolací soud se touto funkcí vůbec nezabýval. Odvolací soud sice formálně prohlásil, že jím přiznaná náhrada tuto funkci reflektuje, není však zřejmé, jak k tomuto závěru mohl dojít za situace, kdy částku přiznanou soudem prvního stupně bez zohlednění dané funkce nejen nezvýšil, ale dokonce výrazně snížil.

20. Při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy s ohledem na její preventivně-sankční funkci, zvláště v případě jejího způsobení lékařským zákrokem, přitom nelze odhlížet ani od náhrad přiznaných za ztížení společenského uplatnění pacientů v důsledku non lege artis provedených lékařských zákroků. Náhrada přiznaná blízkým osobám pacienta, který v důsledku tohoto zákroku zemřel, musí být přiměřená částce, kterou by musel provozovatel zdravotnického zařízení pacientovi uhradit, pokud chybný zákrok sice přežije, avšak s těžkými trvalými následky. Náhrada nemajetkové újmy nemůže plnit preventivně-sankční funkci, pokud částka hrazená provozovatelem zdravotnického zařízení v případě usmrcení pacienta bude významně mírnější, než sankce za jeho zmrzačení. Nemohou ji plnit ani částky přiznané stěžovatelkám, které odpovídají jen zlomku náhrad za ztížení společenského uplatnění pacientů, u nichž non lege artis provedený zákrok zanechal zásadní trvalé následky.

21. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatelky uvedly, že v rozhodnutí obecných soudů v projednávané věci žádnou konkrétní úvahu ohledně přiměřenosti náhrady přiznané stěžovatelkám nelze nalézt. Odvolací soud v tomto ohledu pouze uvedl, že jde zhruba o čtyřnásobek částek dle § 444 odst. 3 obč. zák., a že ve výjimečných případech újmy způsobené smrtí dítěte náhrady oscilují v částkách okolo jednoho milionu korun a takto je to přiměřené i v této kauze. Zmíněné ustanovení přitom nijak nezohledňuje vztah stěžovatelek a J. V. ani jeho zpřetrháním způsobenou újmu. Rovněž je třeba

odmítnout argument odvolacího soudu, že částky upravené v tomto ustanovení odpovídají újmě způsobené usmrcení blízké osoby při běžných rodinných vztazích. V souzené věci nelze podle názoru stěžovatelek ani přehlédnout, že neoprávněným zásahem do jejich osobnostních práv lékaři prostějovské nemocnice spáchali trestný čin ublížení na zdraví. Tito lékaři se tedy dopustili jednání natolik závažného, že jej zákonodárce stíhá trestněprávními sankcemi, které se uplatní až jako ultima ratio, tedy až tehdy, když na protiprávní jednání nestačí reagovat sankcemi soukromoprávními či správněprávními. V trestním řízení přitom byla vina těchto lékařů prokázána nade vši rozumnou pochybnost.

22. Dále je třeba podle stěžovatelek zdůraznit, že zadostiučinění za nemajetkovou újmu plní i funkci preventivní. Skutečnostmi akcentujícími preventivní funkci náhrady újmy stěžovatelek se přitom ani jeden z obecných soudů za šest let trvání řízení navzdory opakovaným námitkám vůbec nezabýval. Těmito skutečnostmi jsou zcela evidentní nedostatky v provozu nemocnice, k jejichž odstranění, a tím prevenci úmrtí dalších pacientů, by přiznání citelné náhrady nemajetkové újmy stěžovatelek zcela nepochybně prospělo. Stěžovatelky přitom v průběhu řízení zjistily hned další čtyři případy závažného pochybení pracovníků nemocnice (v ústavní stížnosti je podrobně popisují). Jsou přesvědčeny, že těchto případů bude daleko více, a to nejen těch, o nichž informovala média a které byly posuzovány soudy, ale především těch, které se pracovníkům prostějovské nemocnice podařilo zatajit. Ani o příčinách smrti J. V. stěžovatelku 1) řádně neinformovali, byť tyto příčiny musely být zjevné nejspíše z jeho pitvy, a kdyby stěžovatelka nepodala trestní oznámení a orgány činné v trestním řízení nenařídily opakovanou pitvu, pochybení MUDr. T. H. a MUDr. P. Š. by patrně nikdy nebylo odhaleno a potrestáno.

23. Stěžovatelky v řízení před obecnými soudy požadovaly, aby soudy při určení výše náhrady jejich nemajetkové újmy přihlédly též k částkám přiznaným v jiných věcech, ať šlo o náhradu nemajetkové újmy způsobené neoprávněným zásahem do jiných osobnostních práv nebo i náhradu škody na zdraví. To soudy s výjimkou vágního odkazu odvolacího soudu odmítly. Tento postup je přitom natolik závažným pochybením, že bezesporu porušuje ústavně garantované právo stěžovatelek na ochranu před zásahy do jejich soukromého a rodinného života. Ignorování rozhodnutí v jiných věcech nepochybně vede i k porušení již zmíněného principu proporcionality a tím i práva zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, dle něž se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

24. Stěžovatelky v ústavní stížnosti uvedly, že obecným soudům předložily řadu nedávných rozhodnutí v obdobných věcech. Nešlo přitom jen o rozhodnutí Nejvyššího soudu či Ústavního soudu, ale též jim předcházející rozhodnutí soudů nižších instancí, aby si obecné soudy mohly učinit řádný obrázek o zjištěném skutkovém stavu těchto případů a s projednávanou věcí je řádně srovnat.

25. Stěžovatelky dále namítají, že právní názor obecných soudů, vylučující prodlení původce neoprávněného zásahu do osobnostních práv až do pravomocného rozhodnutí o náhradě jím způsobené újmy, a potažmo též jeho důsledek v podobě povinnosti hradit úrok z prodlení, vytváří bez jakéhokoli racionálního zdůvodnění vnitřní rozpory v právním řádu ve prospěch protiprávně jednajícího původce zásahu a na úkor poškozeného. Tento výklad užitý obecnými soudy vedl k částečnému zamítnutí žaloby

stěžovatelek jakožto prostředku k prosazení jejich ústavně zaručeného práva na respektování jejich soukromého a rodinného života, a proto porušuje právo stěžovatelek na soudní ochranu.

IV.

Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

26. Ústavní soud si k obsahu ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníků i vedlejších účastníků řízení. Nejvyšší soud pouze odkázal na napadené rozhodnutí a sdělil, že se nedomnívá, že by jím byla zasažena ústavně garantovaná práva stěžovatelek. Vrchní soud v Praze nesouhlasí se závěry stěžovatelek o porušení jejich práva na soukromí a rodinný život a odkazuje na odůvodnění napadeného rozsudku.

27. Vedlejší účastníci řízení, kteří se vyjádřili k obsahu ústavní stížnosti prostřednictvím společného právního zástupce, uvedli, že stěžovatelkám přiznané náhrady nemajetkové újmy zcela dostatečně a v souladu s právní úpravou a ustálenou judikaturou naplnily všechny funkce této náhrady, tedy i funkci satisfakční i funkci preventivně-sankční. Pokud stěžovatelky uvádějí, že náhrada, aby plnila preventivně-sankční funkci, musí být dostatečně vysoká, aby se původci další neoprávněné zasahování do osobnostních práv jiných nemohlo vyplatit, pak tato argumentace je obecně správná, ale ve vztahu k danému případu zavádějící. Částka 1 600 000 Kč je částkou zcela odpovídající judikatuře v obdobných případech, s nimiž rozhodnutí v dané věci musí být v souladu, je částkou pro vedlejší účastníky velmi citelnou, když je obecně známo napjaté finanční hospodaření ve zdravotnictví a samosprávě. Pokud k tomu stěžovatelky poukazují na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09 ve věci spisovatele Michala Viewegha proti vydavateli deníku Aha!, pak tento poukaz není případný. V případě zveřejňování nepravdivých, do práv známých osobností zasahujících údajů masovými deníky, je na místě a je možné, aby soudy zdůraznily preventivně-sankční funkci náhrady nemajetkové újmy, neboť vydavatel deníku se senzačními zprávami živí, rozhoduje o obsahu deníku a náhrada nemajetkové újmy má na něho preventivně působit, aby se v budoucnu takového jednání vůči známým i jiným osobnostem nedopouštěl. Jednání vydavatele se dá označit za úmyslné, vědomé. Proti tomu v daném případě je náhrada poskytována za pochybení lékařů nemocnice, kteří se ho nedopustili ani vědomě, ani úmyslně, jde o případ nešťastný a tragický pro všechny jeho účastníky. Pro samotné lékaře je to tragická záležitost, která nepochybně ovlivňuje veškerou jejich další práci. Sami již byli dostatečně potrestáni trestněprávně. Skutečnost, že pochybení lékařů bylo sankcionováno i trestněprávně, nemá na výši náhrady dle názoru vedlejších účastníků vliv. Srovnávat funkce náhrad nemajetkové újmy v případě vydavatele deníku živícího se na senzaci a v případě nešťastného pochybení lékaře není možné.

28. Pokud stěžovatelky opětovně poukazují na další případy pochybení, k nimž v bývalé prostějovské nemocnici došlo, což má zřejmě vést ke zdůraznění preventivně-sankční funkce a zohlednění při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy, pak s tím vedlejší účastníci nesouhlasí. Jak už v řízení vedlejší účastníci uváděli, již samotná událost, v důsledku pochybení lékařů, přiměla nemocnici v době její existence k přijetí opatření, která zabraňovala, aby se v budoucnu něco obdobného stalo. Tento případ

vyvolal reakci nejen v nemocnici v Prostějově, ale na tento a obdobné případy reagovalo celé české zdravotnictví. Vedlejší účastníci znovu poukazují na opatření, která učinil současný provozovatel nemocnice Prostějov, tedy nájemce Středomoravská nemocniční, a. s. Ten nastavil systém zvyšování kvality a bezpečí poskytované zdravotní péče tak, že nemocnice byla akreditována Spojenou akreditační komisí, o. p. s. Tuto akreditaci nemocnice poprvé obdržela v roce 2006 ještě jako příspěvková organizace vedlejšího účastníka 1). Poté, již v době nájmu Středomoravskou nemocniční, a. s., ji obhájila v roce 2009 a nově pak v květnu 2012. Tato akreditace platí do října 2015. Kromě bezpečnostních standardů stanovených Spojenou akreditační komisí, o. p. s., naplňuje nemocnice také Resortní bezpečnostní cíle Ministerstva zdravotnictví ČR. Od r. 2006 je v platnosti standard „Prevence záměny pacienta, orgánu či strany“, který výrazně zvýšil bezpečnost péče poskytované na operačních sálech. Ze standardu a vzoru Bezpečnostního kontrolního listu pro operační sál, které vedlejší účastníci předložili v řízení před obecnými soudy k důkazu, je zřejmé, že faktické operaci pacienta předchází několikerá a víceúrovňová kontrola ohledně identity pacienta, orgánu, který má být operován, a strany, na které má být operován.

29. Vedlejší účastníci nesouhlasí ani s argumentací stěžovatelek o nutnosti srovnání jiných případů, v nichž se jednalo o zásah do jiného druhu osobnostního práva, ani s jejich argumentací ohledně úroků z prodlení. Vedlejší účastníci mají zato, že ústavní stížnost stěžovatelek je v celém rozsahu nedůvodná.

V.

Upuštění od ústního jednání

30. Ústavní soud v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu nenařizoval ústní jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat žádné další objasnění věci.

VI.

Ústavněprávní dimenze problematiky

31. Ústavní soud konstatuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není součástí soustavy obecných soudů a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů. K takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce. Ústavnímu soudu sice nepřísluší konstatovat, v jaké konkrétní výši by předmětná náhrada měla být přiznána, nicméně i při respektu k diskreci obecných soudů tyto musí dbát o to, aby výše náhrady byla založena na objektivních a rozumných důvodech (i kritériích) a aby mezi její výší a způsobenou osobnostní újmou byl přiměřený vztah [nález ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 350/03 (N 186/38 SbNU 499)].

32. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl. Ústavní soud považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že je vždy nezbytné

vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být - jako v dané věci - značně komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité. Psané právo je třeba vykládat tak, aby plnilo svoji funkci spočívající v rozumném a spravedlivém vyřešení problému, aby obstálo podle zdravého rozumu a fundovaných představ spravedlnosti panujících ve společnosti.

33. Z judikatury Ústavního soudu též plyne, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny v sobě zahrnuje i právo na racionální odůvodnění závěrů obecných soudů v jejich rozhodnutích. Pouze závěry soudů objektivně udržitelné lze považovat za výraz nezávislého rozhodování obecných soudů. Pokud soudy své závěry racionálně obhajitelně nezdůvodní, jde o projev libovůle (popř. svévole), zakládající protiústavní stav. V tomto kontextu lze poukázat např. na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1845/11, I. ÚS 1084/08, I. ÚS 3248/10, I. ÚS 1238/08, I. ÚS 4239/12, I. ÚS 1536/1, I. ÚS 557/09, I. ÚS 1126/07, I. ÚS 947/09, I. ÚS 22/10, I. ÚS 3654/10, I. ÚS 3269/12 - všechny dostupné na <http://nalus.usoud.cz>.

34. Podstatou ústavní stížnosti je polemika stěžovatelek se způsobem, jakým obecné soudy v daném případě posoudily otázku přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy v penězích, aniž by zohlednily závažnost a intenzitu zásahu do jich základního práva na soukromí (na ochranu soukromého a rodinného života) ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy, způsobeného jim postupem lékařů, zaměstnanců vedlejšího účastníka 1), non lege artis při operaci a následné péči o syna a bratra stěžovatelek, jenž vedl až k jeho úmrtí.

35. V řízeních před obecnými soudy byla s konečnou platností vyřešena otázka odpovědnosti obou vedlejších účastníků za nemajetkovou újmu způsobenou stěžovatelkám, byly zjištěny relevantní skutečnosti pro poskytnutí náhrady za nemajetkovou újmu v penězích a v podstatě jedinou spornou otázkou je výše přiznaného zadostiučinění v penězích, která dle námitek stěžovatelek není přiměřená způsobené újmě ani okolnostem, za nichž k této nemajetkové újmě došlo.

36. Ústavní soud tedy přezkoumal napadená rozhodnutí, jakož i řízení jim předcházející, z hlediska stěžovatelkami v ústavní stížnosti uplatněných námitek a v souladu se shora uvedenými principy přezkumu napadených rozhodnutí a i se zřetelem ke skutečnosti, že mohl přezkoumávat pouze ústavnost, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

37. Z nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012 (N 43/64 SbNU 491) se podává, že „*podle ustanovení § 13 odst. 1 a 2 obč. zák. má fyzická osoba právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněného zásahu do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů, a aby bylo dáno přiměřené zadostiučinění, přičemž pokud by se nejevilo postačujícím toto (morální) zadostiučinění proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (tzv. relutární náhrada). Cit. ust. § 13 odst. 2 obč. zák. pro přiznání relutární náhrady předpokládá značnou míru dotčení osobnosti fyzické osoby, a to za situace, kdy by se tak nejevilo postačujícím morální zadostiučinění podle § 13 odst. 1 obč. zák. Ústavní soud si je vědom, že optimalizace mezi základními funkcemi přiměřeného*

zadostiučinění a specifika každého jednotlivého případu vylučují pevnou, zákonem stanovenou standardizaci sazeb či hranic (ať minimální nebo maximální), exaktní metodiku výpočtu nebo existenci nějakého bodového ohodnocení, na jejichž základě by se výše relutární náhrady přiznávané soudem stanovovala a které mohou být v žalobách požadovány. Pokud by se zákonodárce uchýlil k takovému řešení, potenciální rušitel osobnostních základních práv by snáze mohl kalkulovat rizika spojená s jeho protiprávním počínáním (srov. k tomu P. Hajn: K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti. Bulletin advokacie č. 4/2003, str. 9). Stanovení výše náhrady je tak ze zákona věcí volné úvahy soudu (§ 136 o.s.ř.), která musí být odůvodněna a musí mít svůj základ ve zjištěném skutkovém stavu ohledně obou zákonem předvídaných kritérií, tj. ohledně závažnosti vzniklé újmy i ohledně okolností, za nichž k porušení práva došlo (§ 13 odst. 3 obč. zák.).“

38. Z již ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva pak plyne, že právo na soukromí se neomezuje toliko na svobodné rozhodování fyzické osoby o zpřístupňování skutečností týkajících se jejího soukromí jiným osobám a na ochranu proti neoprávněným zásahům do tohoto oprávnění fyzické osoby. Respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi, když součástí soukromého života je též život rodinný, zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, zejména vztahy sociální a morální [srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 517/99 ze dne 1. 3. 2000 (N 32/17 SbNU 229)]. Rodinný život zahrnuje kromě jiného vztahy mezi nejbližšími rodinnými příslušníky (dětmi, rodiči, prarodiči) bez ohledu na skutečnost, zda spolu trvale žijí či nikoliv, a protiprávní narušení těchto rodinných vztahů představuje neoprávněný zásah do práva na soukromý a rodinný život fyzické osoby.

39. Nicméně i s ohledem na skutečnost, že se dosavadní judikatura obecných soudů v oblasti ochrany osobnostních práv, zejména při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích, do značné míry liší (především co do konkrétně přiznávaných částek ve skutkové i právně podobných případech), je nezbytné trvat na požadavku, aby obecné soudy ve své judikatuře respektovaly určitá společná, obecná kritéria, jež by vždy braly v úvahu při určení konkrétního způsobu či stanovení výše přiměřeného zadostiučinění. Základním a určujícím hlediskem pro stanovení uvedených měřítek musí být hledisko závažnosti a intenzity („blízkosti“) zásahu do práv náležejících do intimní sféry soukromého života jednotlivce, dotýkající se samé podstaty lidství a lidské důstojnosti, který je s ohledem na její význam nezbytné vnímat jako zásah nejcitlivější a nejzávažnější (srov. již citovaný náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09).

40. Na tomto místě je třeba poznamenat, že obecné soudy aplikovaly na daný případ relevantní ustanovení § 13 obč. zák., jež je pro rozhodné období (před účinností zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník - dále jen „Občanský zákoník“) relevantním aplikačním pramenem v rovině podústavního práva. Tato právní úprava, kdy nárok na náhradu nemajetkové újmy způsobené smrtí blízké osoby je třeba konstruovat skrze citované ustanovení, jež je primárně zaměřeno na ochranu osobnosti, není (resp. nebyla) zcela přiléhavá, a proto je třeba odškodnění takové újmy opírat zejména o principy vyplývající přímo z čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Jako další podpůrný pramen, a to v rovině interpretační, je nutno vzít v úvahu čl. 10:301. Principů evropského deliktního práva (PETL), jež obsahuje určení oprávněných osob a kritéria výše nemajetkové újmy. „Tyto principy, i když mají základ v soukromé iniciativě, mají významný dopad na legislativu evropských států, která se postupně tomuto pojetí

přízpůsobuje.“ [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005 (N 98/37 SbNU 321)]. Základním principem odškodnění nemajetkové újmy je zde posouzení všech okolností případu a přiznání co možná srovnatelných částek za objektivně podobné újmy.

VII.

Vývoj prejedikatury

41. Ústavní soud se již v minulosti náhradou nemajetkové újmy, jak byla koncipována v kodexu účinném do 31. 12. 2013, zabýval. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005 (N 98/37 SbNU 321), v němž řešil návrh na zrušení ustanovení § 442 odst. 1 a § 449 odst. 2 obč. zák. z důvodu, že v těchto ustanoveních chybí úprava náhrady škody za nemateriální újmu s výjimkou případů, které jsou v zákoně taxativně vypočteny (bolestné, ztížení společenského uplatnění a nově s účinností od 1. 5. 2004 jednorázová náhrada při úmrtí blízké osoby), dospěl k závěru, že je-li „*součástí soukromého života nepochybně též rodinný život, zahrnující vztahy mezi blízkými příbuznými, pak respektování soukromého, tedy i rodinného života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi, aby tak bylo možno mimo jiné také rozvíjet a naplňovat vlastní osobnost. Zaviněná smrt blízké osoby proto může vzhledem ke vzájemným úzkým a pevným sociálním, morálním, citovým a kulturním vazbám představovat natolik vážnou nemateriální újmu pro rozvíjení a naplňování osobnosti pozůstalého, že může být kvalifikována jako újma snižující jeho důstojnost či vážnost ve společnosti. Z tohoto pohledu občanský zákoník dává podmínky pro uplatnění finanční satisfakce za újmu spočívající v zásahu do osobnostních práv v důsledku smrti blízké osoby. Z hlediska stávající legislativní úpravy se však jedná o jiný nárok, než je náhrada škody.*“ (viz již cit. nález sp. zn. II. ÚS 517/99 ze dne 1. 3. 2000).

42. V citovaném nálezu proto Ústavní soud posuzoval, zda lze za použití interpretačních pravidel vyložit ustanovení občanského zákoníku vymezující náhradu škody tak, že by bylo možné pod toto ustanovení podřadit i nárok na náhradu imateriální škody, spočívající ve ztrátě blízké osoby. Uzavřel, že i s ohledem na do zákona nově včleněnou úpravu odškodnění pozůstalých novelizovaným ustanovením § 444 obč. zák., (do kterého byl vložen odstavec 3, který tuto problematiku řeší jednorázovým plněním), která je natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému, se nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.

43. Ústavní soud zdůraznil, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. Již v té době zazněl v odlišných stanoviscích k nálezu názor, že za primární normu chránící soukromí je třeba považovat především čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy, které skrze vyzarování ovlivňují ústavně konformní interpretaci § 442 odst. 1 obč. zák. co do stanovení rozsahu chráněných objektů, a tak umožní poskytnout peněžní náhradu za imateriální škodu v podobě citové újmy. Většinou naznačená možnost domáhat se

ochrany soukromí v podobě náhrady nemajetkové újmy v penězích cestou žaloby na ochranu osobnosti se jeví jako silně problematická, neboť soukromí je hodnotou horizontálně nekomparovatelnou s lidskou důstojností (srov. odlišné stanovisko soudkyně E. Wagnerové).

44. V již citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 1586/09, v části VI., pak Ústavní soud dovodil, že součástí práva na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména a na ochranu soukromého a rodinného života je také právo na přiměřeně vysoké finanční zadostiučinění za nemajetkovou újmu, jehož výše musí dostatečně odrážet intenzitu zásahu do uvedených práv, jinak dochází k porušení práv garantovaných čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Zřetelně se zde vymezil v tom smyslu, že ačkoli věc bylo nutno posuzovat ještě podle § 13 obč. zák., základem posouzení tohoto druhu újmy je spíše extenzivní výklad v souladu s ústavními principy a nad běžně vnímaný rámec právní úpravy ochrany osobnosti.

45. Ústavní soud musí rovněž připomenout, že nová právní úprava v Občanském zákoníku účinném od 1. 1. 2014 již nárok na náhradu nemajetkové újmy při usmrcení blízkého člověka zakotvila přímo, a to v ustanovení § 2959. V daném případě, kdy nárok stěžovatelek vznikl ještě před jeho účinností, nelze sice uvedené ustanovení aplikovat bezprostředně, jedná se však o významný interpretační pramen, jež vychází přímo z práv zaručených čl. 32 Listiny a čl. 8 Úmluvy (viz Hlava III, Oddíl 3, Pododdíl 2 nového kodexu - Náhrada při újmě na přirozených právech člověka). Dle citovaného ustanovení subjekt odpovědný za škodu při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní duševní útrapy zde vyjmenovaným osobám peněžitou náhradou vyvažující jejich utrpení. V případě, že nelze výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

VIII.

Funkce náhrady škody poskytované osobám blízkým z titulu zásahu do soukromého a rodinného života

46. Při úvaze o přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je nezbytné přihlídnout k samotnému účelu a funkcím tohoto institutu při ochraně osobnosti (dle § 13 odst. 2, 3 obč. zák.).

47. Názory právní teorie, z nichž ve většině případů vychází i dosavadní judikatura obecných soudů v oblasti ochrany osobnosti, se do značné míry shodují na primárním významu funkce satisfakční, tj. přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu vyvážit resp. mírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, neboť nemajetková újma vzniklá porušením osobnostních práv se v obecném slova smyslu ani nedá odškodnit a rozsah vzniklé nemajetkové újmy nelze exaktně kvantifikovat a vyčíslit.

48. Další funkce je preventivně-sankční. Ústavní soud v usnesení sp. zn. IV. ÚS 315/01 ze dne 20. 5. 2002 (U 15/26 SbNU 361) konstatoval, že „odpovědnost za zásah

do osobnostních práv je odpovědností objektivního charakteru, což znamená, že občanskoprávní sankce vzniká na objektivním základě, její nastoupení nevyžaduje zavinění. Vzniklá nemajetková újma na osobnosti postižené fyzické osoby je pro ni stejně závažná bez ohledu na to, jednal-li původce zásahu zaviněně či nikoliv. Subjektivní prvek zavinění má význam toliko při určování výše náhrady nemajetkové újmy dle § 13 odst. 3 obč. zák. v rámci zohlednění okolností, za nichž k porušení práva došlo.“ [srov. k tomu i odlišné stanovisko soudkyně E. Wagnerové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005 (N 98/37 SbNU 321; 265/2005 Sb.) - „forma a intenzita zavinění by měla hrát klíčový význam pro stanovení povinnosti nahradit škodu za citovou újmu poškozeného“].

49. V nálezu sp. zn. 1568/09, jež je již citován i výše, Ústavní soud dovodil, že „v tomto pojetí, zohledňujícím význam intenzity a míry zavinění při stanovení výše relutární náhrady, je zásah do práva na ochranu osobnosti civilním deliktem a přiměřené zadostiučinění jednou z civilněprávních sankcí, která má odrazovat rušitele chráněných osobnostních statků a jeho možné následovníky od protiprávního jednání, a být tak nástrojem speciální i generální prevence, což vyžaduje, aby se jednalo o sankci patřičně důraznou a dostačující (přiměřenou) i z tohoto hlediska“. Ústavní soud zdůraznil, že musí být preventivně optimalizováno mezi satisfakčním a sankčním působením přiměřeného zadostiučinění.

50. Otázka míry zavinění původce zásahu pro stanovení výše relutární náhrady podle § 13 odst. 3 obč. zák. je tak spoluurčujícím a bezpochyby i jedním z klíčových hledisek pro navýšení této náhrady. Základním smyslem relutární náhrady je smysl satisfakční, přičemž potřeba finanční satisfakce narůstá v přímé úměře s mírou zavinění původce zásahu, neboť vyšší mírou zavinění je vždy neoprávněnost zásahu do osobnostních práv zesílena (je zesílena křivda, za niž má přijít zadostiučinění). V tomto směru lze dojít až k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvlášť odsouzeníhodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění.

51. Je však třeba zdůraznit, že vedle shora uvedených funkcí náhrady je nutno zkoumat i další konkrétní okolnosti každého případu, a to jak právní nebo skutkové, přitěžující nebo naopak polehčující. Zejména je třeba zhodnotit postoj osoby odpovědné ke způsobené škodě; jinak se bude např. hodnotit snaha odpovědného o urychlené vyřešení náhrady nemajetkové újmy, jinak jeho obstrukce, nepřiznání odpovědnosti, a to zejména ve věcech, kde je zavinění ze strany odpovědného zcela jasné (např. byl v trestním řízení odsouzen, ev. byl odsouzen jeho zaměstnanec apod.).

IX.

Kritéria náhrady

52. Vzhledem k právní úpravě, jež při rozhodování o výši relutární náhrady neposkytuje (a ani v současné době nedává) obecným soudům přesná vodítka pro její vyčíslení, je nutno přihlížet k judikaturou ustáleným kritériím pro její určení. Jedná se o

kritéria, která lze shledat jak na straně poškozeného (pozůstalého), tak na straně škůdce (osoby odpovědné).

53. Okolnosti, jež je třeba zkoumat na straně poškozeného, mohou být podle rozvíjející se doktríny zejména a) intenzita vztahu žalobce se zemřelým, b) věk zemřelého a pozůstalých, c) otázka hmotné závislosti pozůstalého na usmrčené osobě, d) případné poskytnutí jiné satisfakce. Pro výši náhrady je kvalita vzájemného vztahu klíčová. Psychická bolest ze ztráty velmi blízkého člověka (nově dle § 2959 Občanského zákoníku duševní útrapy) je často vnímána jako nesnesitelná, fyzická, omezující ostatní aktivity pozůstalého, mnohdy přerůstající až do duševního onemocnění. Při zohlednění věku zemřelého se odlišuje, nakolik je prožívána ztráta novorozence jeho rodiči, ztráta rodiče jeho dětmi nebo ztráta osoby důchodového věku jeho vnoučaty. Důležitou roli hraje i pocit zodpovědnosti rodiče za své děti. Ztráta osoby, na níž je pozůstalý existenčně závislý, se negativně projeví i ve sféře osobnostního prožívání. Jiná forma satisfakce než peněžitá (např. omluva odpovědné osoby) sice nemůže být sama o sobě dostačující, její poskytnutí a následné posouzení jejího významu však může promluvit do snížení peněžitého zadostiučinění.

54. Okolnosti na straně osoby odpovědné (původce zásahu), jsou a) postoj žalovaného (lítost, náhrada škody, omluva aj.), b) dopad události do duševní sféry původce – fyzické osoby, c) jeho majetkové poměry a d) míra zavinění, ev. míra spoluzavinění usmrčené osoby. Je zcela zřejmé, že postoj této osoby může podstatným způsobem ovlivnit vnímání újmy pozůstalými; vstřícné chování, omluva či projevená lítost škůdce může zmírnit dopady nemajetkové újmy, naopak jeho lhostejnost, arogance či vyjádřená bezcitnost ji může ještě prohloubit. Je nutné přihlížet též k jeho majetkovým poměrům tak, aby byla dána možnost reálného uspokojení přiznaných nároků [k výčtu kritérií v bodech 53, 54 a dalším okolnostem ve vztahu k tomuto druhu odškodnění podrobněji zejména Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1117-1120 (komentář k § 2959 P. Vojtek) a k doktríně odškodnění duševních útrap blíže Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (k § 2055-3014).* Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1717-1723 (komentář k § 2959 P. Bezouška)].

55. Po důkladném zhodnocení shora uvedených kritérií pak musí obecné soudy ve svých rozhodnutích řádně vyložit, jakým způsobem jednotlivá kritéria posoudily a jak se to které kritérium podílelo na určení konečné výše relutární náhrady.

X.

Proporčnost náhrady

56. Při určování výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je důležitým aspektem to, aby její výše odrážela obecně sdílené představy o spravedlnosti. Ústavní soud konstatuje, že při stanovení výše částky relutární náhrady je nutno použít principu proporcionality též tím způsobem, že obecné soudy porovnají částky této náhrady přisouzené v jiných případech, a to nejen v obdobných, ale i v dalších, v nichž se jednalo o zásah do jiných osobnostních práv, a to zejména do práva na lidskou

důstojnost. Jinými slovy způsobem, jak lze dosáhnout relativně spravedlivého vyčíslení výše relutární náhrady, je zohlednění částek přiznaných v jiných srovnatelných řízeních.

57. Je zřejmé, že pokud zákon nestanoví alespoň rámcově částky pro odškodnění nemajetkové újmy, musí se každý soudce při rozhodování o určení její výše v každém konkrétním případě opírat alespoň o judikaturu vyšších soudů, a to zejména co se týká skutkově podobných věcí. Pokud má být rozhodování v těchto otázkách považováno účastníky za spravedlivé, nelze tyto částky přiznávat nahodile bez jejich porovnání s jinými případy. Je sice pravdou, že porovnávat případy, kdy se jednalo např. o zásahy v podobě zjevně nepravdivých článků v bulvárním tisku, jež svým dosahem (počet prodaných výtisků, internetové zveřejnění apod.) byly s to zasáhnout velmi citelným způsobem lidskou důstojnost poškozených, s případy úmrtí blízké osoby, je velmi obtížné. Na druhou stranu je však třeba zvažovat, do jaké míry lze reparovat tyto zásahy pouze vysokými peněžními částkami, neboť v těchto případech může dojít (a často i dochází) k částečné nápravě nemajetkové újmy již např. zveřejněnou omluvou, poskytnutím prostoru pro reakci na nepravdivý článek apod. Tyto způsoby však většinou při náhradě nemajetkové újmy, jež byla způsobena smrtí blízkého, dokonce dítěte, nepřicházejí v úvahu a jedinou možností tak bývá satisfakce v penězích. I z tohoto pohledu bylo žádoucí ke stanovení výše relutární náhrady přistupovat.

XII.

Aplikace obecných principů na posouzení výše přiznané částky obecnými soudy a závěry

58. V nyní posuzovaném případě vycházel soud prvního stupně při stanovení relutární náhrady zejména ze skutečnosti blízkého vztahu zemřelého s oběma stěžovatelkami, z nečekanosti jeho úmrtí; zásadní skutečnosti pro přiznání náhrady však soud shledal též v okolnostech případu, za kterých došlo k zásahu do práva na soukromí stěžovatelek. Stalo se tak v důsledku hrubého a opakovaného pochybení lékařů prostějovské nemocnice, dosahující intenzity trestného činu. Soud uvedl, že se v daném případě nejednalo pouze o postup non lege artis, nýbrž o opakované hrubé pochybení, které u MUDr. Š. hraničilo až s nedodržením Hippokratovy přísahy. Soud prvního stupně na základě této úvahy dospěl k závěru, že přiměřenými částkami pro náhradu nemajetkové újmy jsou 1 700 000 Kč a 1 000 000 Kč.

59. Soud odvolací v odůvodnění rozsudku potvrdil skutková zjištění soudu prvního stupně o silných citových vazbách v rodině poškozených (v tomto směru doplnil dokazování výsledkem stěžovatelek, dalších osob, fotografiemi ze společného života, zdravotními záznamy atd.) a konstatoval, že institut náhrady škody plní nejen funkci satisfakční, ale i preventivně-sankční; nelze však pominout, že výše náhrady nesmí být pro odpovědný subjekt likvidační a musí odpovídat zásadám přiměřenosti a proporcionality. Zároveň se vyslovil pro to, že, pokud stěžovatelky poukazují na jiné případy, není možné poměřovat jednotlivé kauzy paušálně, neboť v každé posuzované věci dochází k následkům protiprávních zásahů zcela individuálně. Soud dospěl k závěru, že přiměřenými částkami se jeví pro stěžovatelky 1 000 000 Kč a 600 000 Kč, což podle jeho názoru odpovídá rovněž nejen hledisku satisfakčnímu pro stěžovatelky,

ale také hledisku sankčními a preventivnímu vůči původci zásahu do soukromí obou stěžovatelek.

60. Nejvyšší soud v odůvodnění rozsudku, jímž zamítal a odmítal dovolání obou stěžovatelek, pouze zopakoval principy, na nichž stojí poskytování náhrady za nemajetkovou újmu a shledal, že odvolací soud vycházel při určení výše náhrady ze své volné úvahy a že jeho rozsudek v části, ve které změnil rozsudek soudu prvního stupně, je věcně správný.

61. Ústavní soud však musí konstatovat, že v napadených rozhodnutích absentuje náležité zohlednění kritérií pro stanovení výše relutární náhrady. Obecné soudy mají široké meze diskrece, kterou musí použít tak, aby ve výsledku dostaly požadavkům řádného a především spravedlivého rozhodnutí, odůvodněného již dříve seznatelnými a nyní jasně formulovanými kritérii tohoto druhu náhrady škody.

62. Zejména rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ve výroku, jímž byly oběma stěžovatelkám sníženy částky náhrady za nemajetkovou újmu, podle přesvědčení Ústavního soudu neodpovídá všem shora uvedeným kritériím, ale ani zjištěnému skutkovému stavu věci. Jeho odůvodnění je nejen vnitřně rozporné, ale i nepřesvědčivé. Na jednu stranu odvolací soud na základě doplnění dokazování považuje rodinné vztahy obou stěžovatelek se zemřelým jako nadstandardní („na výrazně vyšší úrovni, než je tomu ve společnosti obvyklé“) a shledává, že „závažnost zásahu je výrazně zvyšována skutečností, že ke smrti došlo hrubou nedbalostí při poskytování léčebné péče“, na druhou stranu však dospívá k závěru, že „ve vztahu k zásahům do soukromorodinného života způsobeného smrtí dítěte, ve výjimečných případech náhrady oscilují v částkách okolo jednoho milionu korun, a takto je to přiměřené i v této kauze.“ Uvedené konstatování odvolacího soudu ostatně umožnil již soud prvního stupně svým kusým odůvodněním, jímž poskytl soudu odvolacímu relativně široký prostor pro v podstatě autonomní interpretaci případu.

63. Podle přesvědčení Ústavního soudu není snížení výše relutární náhrady u obou stěžovatelek odůvodněno dostatečně konkrétně, přičemž ani není vyloženo, z jakých důvodů by mohly být soudem prvního stupně přiznané částky pro vedlejší účastníky jako odpovědné subjekty likvidační, aby bylo nutno je snížit. Je zřejmé, že „likvidační částka“ je pro každý odpovědný subjekt naprosto individuální; jiná bude likvidační např. u fyzické osoby a jiná u právnické osoby, jiná bude likvidační u právnické osoby coby podnikatele, jiná u příspěvkové organizace apod. Vrchní soud se omezil na pouhé deklarující konstatování o likvidační částce, aniž by uvedl konkrétní důvody, proč by se zrovna v tomto případě o takovou částku, jež byla přisouzena stěžovatelkám rozsudkem soudu prvního stupně, mohlo jednat.

64. Odvolací soud v napadeném rozsudku zjevně rezignoval na dostatečné posouzení preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy. Přisouzená výše náhrady sice nesmí být pro odpovědný subjekt likvidační, na druhou stranu však musí působit na odpovědný subjekt tak, aby se snažil obdobným zásahům do práva na soukromý život způsobeným hrubou nedbalostí svých zaměstnanců předcházet, a to obzvláště za situace, jedná-li se o zdravotnické zařízení.

65. V tomto konkrétním případě se jednalo o nemocnici, do níž pacienti přicházejí s důvěrou, že jim bude poskytnuta adekvátní lékařská péče, že zaměstnanci - lékaři -

jsou dostatečně kvalifikováni a že jejich přístup k pacientům je nejen profesionální, ale i hluboce lidský a v souladu s lékařskou etikou. V případě, že se stane pacient „obětí“ několika po sobě jdoucích hrubých nedbalostí, které skončí až jeho nenadálým a zbytečným úmrtím, je nutno se zabývat také otázkou, zda se jednalo o událost mimořádnou, o individuální pochybení jednotlivců, či zda jde v konkrétním zdravotnickém zařízení o jev vyskytující se opakovaně a jedná se nikoli o exces, ale o systémovou chybu ať již v organizaci práce jednotlivých oddělení nebo v nedostatečném personálním obsazení. Stěžovatelky v ústavní stížnosti popsaly několik tragických případů, jež se v prostějovské nemocnici v minulosti odehrály a jež předesílaly v průběhu řízení i obecným soudům, přičemž tyto případy, pokud by se jimi obecné soudy dostatečně zabývaly, mohly tuto otázku více či méně objasnit. V dané věci tak není zřejmé, jakým způsobem obecné soudy k tomuto kritériu přihlížely, zda je vůbec zkoumaly a následně hodnotily, a to zejména z hlediska, zda na základě takto tragické události, jež byla způsobena zaviněním lékařů prostějovské nemocnice, došlo v nemocnici k sebereflexi např. v podobě organizačních či personálních změn apod. Ačkoli vedlejší účastníci ve vyjádření k obsahu ústavní stížnosti některá nově zavedená opatření popisují, v odůvodnění rozsudku Vrchního soudu v Olomouci není o žádných opatřeních preventivního rázu zmínka.

66. Z obsahu rozhodnutí obecných soudů není dále patrné, jak (a zda vůbec) se zabývaly postojem vedlejších účastníků k otázce jejich odpovědnosti za nemajetkovou újmu způsobenou stěžovatelkám a jaký vliv tento postoj měl na stanovení výše relutární náhrady. Ačkoli se jednalo o událost tragickou, prokazatelně způsobenou zaměstnanci prostějovské nemocnice, z průběhu celého řízení vyplývá, že vedlejší účastníci svou odpovědnost od počátku popírali, dostatečnou lítost, jež by se snad dala považovat za morální zadostiučinění, žádným způsobem neprojevíli a v jejich postoji lze spatřovat pouze hájení jejich ekonomických zájmů. Soudy se nijak blíže nezabývaly tvrzením stěžovatelky 1) o tom, že se o příčinách úmrtí syna nedozvěděla přímo od lékařů nemocnice, ale až po podaném trestním oznámení, na základě kterého byla provedena soudní pitva zemřelého. Z tohoto postupu lze dovozovat, že se nemocnice snažila skutečnou příčinu smrti syna stěžovatelky 1) zatajit a nepostavila se od počátku k nastalé situaci otevřeně.

67. Stěžovatelky v ústavní stížnosti také namítají porušení principu proporcionality tím, že obecné soudy odmítly porovnat částky relutární náhrady přisouzené v jiných případech, a to nejen v obdobných, ale i v dalších, v nichž se jednalo o zásah do jiných osobnostních práv, a to zejména do práva na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst nebo ochrany dobrého jména (čl. 10 odst. 1 Listiny). S tímto konstatováním lze do určité míry souhlasit (viz část X. nálezu). Ztráta blízké osoby, zejména dítěte, je pro většinu lidí tou největší ztrátou, s níž se mohou ve svém životě setkat, a je pro ně těžko pochopitelné, že v některých případech (z jejich hlediska méně závažných), dosahují částky peněžní satisfakce srovnatelné úrovně s náhradami za nemajetkovou újmu způsobenou úmrtím blízkého. Takovou nemajetkovou újmu pocítují pozůstalí velmi úkorně, a o to více naléhavě se jeví potřeba, aby výše náhrady byla z pohledu žalobců spravedlivě stanovená.

68. Závěrem musí Ústavní soud konstatovat, že Nejvyšší soud v řízení o stěžovatelkami podaném dovolání k posouzení zde nastolených právních otázek přistoupil způsobem, který je vzhledem k závažnosti nyní posuzovaného případu třeba hodnotit jako neadekvátní. Jelikož rozhodoval již v době účinnosti Občanského

zákoníku, aplikoval jeho § 3079 odst. 1, dle něhož se právo na náhradu škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, posuzuje podle dosavadních právních předpisů. Ačkoliv Ústavní soud nezpochybňuje tento postup (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. 21 Cdo 3612/2014), mohla se nejvyšší obecná instance – vedle již citovaných garancí z oblasti základních práv – interpretačně inspirovat civilním kodexem. V daném případě se jedná především o ustanovení § 2 odst. 1 Občanského zákoníku, jež stanoví, že každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Jestliže Nejvyšší soud dovolání stěžovatelek částečně zamítl a odmítl, ocitlo se jeho rozhodnutí mimo ústavní rámec ochrany základních práv a svobod jednotlivce. Dovolací řízení je nedílnou součástí ústavního rámce pravidel spravedlivého procesu a dovolací soud je povinen chránit základní práva a svobody jednotlivce, což v nyní posuzovaném případě dostatečnou měrou neučinil.

69. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud shledal porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy, ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2014 č. j. 30 Cdo 2535/2013-529 ve výrocích I. a II. a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. prosince 2012 č. j. 1 Co 157/2012-412 ve výrocích I. a II. (nesprávně označen jako I.) zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti nálezů Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 22. prosince 2015

Ludvík David
předseda senátu